

ISSN:1306-3111
e-Journal of New World Sciences Academy
2008, Volume: 3, Number: 4
Article Number: C0088

SOCIAL SCIENCES
EDUCATION SCIENCES

❖ **TRAINING PROGRAMS**

Received: June 2008
Accepted: September 2008
© 2008 www.newwsa.com

Hülya Kartal
University of Uludağ
hkartal@uludag.edu.tr
Bursa-Türkiye

İLKÖĞRETİM OKULLARINDA ZORBALIK YAPANLAR VE ZORBALIĞA UĞRAYANLAR
ÖZET

Araştırmacılar zorbalığı, bir veya birkaç öğrencinin kendini savunmada yetersiz olan öğrenci/leri fiziksel ve/veya psikolojik olarak incitmek amacıyla ve tekrarlı olarak gerçekleştirilen davranışlar olarak tanımlamaktadır. Bu araştırmanın amacı, cinsiyet ve sınıf düzeyleri açısından ilköğretim öğrencilerinin uğradıkları zorbalık türleri ve sıklıkları, zorbalığı yapanların kim(ler) olduğu, zorbalığın yapıldığı yerler ve kurbanın zorbalığı anlattığı kişilerin belirlenmesidir. Bursa'da bir ilköğretim okulunda öğrenim gören 538 öğrenciyle gerçekleştirilen araştırmadan elde edilen sonuçlar, ilköğretim çağındaki çocuklarda sınıf düzeyi arttıkça zorbalık sıklığının azaldığını ve cinsiyet açısından ise erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre hem daha fazla zorbalık yaptığını hem de daha sıklıkla zorbalığa uğradığını; zorbalığın en fazla okul bahçesi ve sınıfta yaşandığını ve zorbalığa uğrayanların zorbalığı çoğunlukla ailesi ve arkadaşlarına anlattıklarını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zorbalık, İlköğretim Okulları, Cinsiyet, Sınıf Düzeyi, Eğitim

THE BULLIES AND THE VICTIMS IN THE ELEMENTARY SCHOOL
ABSTRACT

Over the last few years there has been a lot of interest in the problem of bullying which is a kind of peer aggression in schools. Bullying defined as "negative behaviors" of one or more students intended to inflict physical or psychological injury or discomfort on someone who has difficulties for defending themselves. Typically such behavior is repeated during successive encounters. The purpose of this study was to investigate the frequencies and the types of bullying; the gender of the bullies; the places of the bullying and the individuals whom the victims talk about the bullying. These were intended to be analyzed in terms of gender and the grade variables. This descriptive study was realized with 538 students from one elementary school in Bursa. The results showed that as the grade level of the increase the bullying levels decrease. Another result indicated that boys bully and they become bullied more than girls. Bullying takes place in school garden and the classroom most often. Victims declared that they generally talk about the bullying to their parents and to their friends.

Keywords: Bullying, Elementary Schools, Gender, Grade Level, Education

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Son yıllarda tüm dünyada hemen hemen her okulda sıklıkla görülen ve akran saldırganlığının bir şekli olan zorbalığa (Smith ve Brain, 2000) ilişkin ilk çalışmalar, Dan Olweus tarafından 1970'lerde gerçekleştirilmiştir (Bidwell, 1997). Araştırmacılar zorbalığı, bir veya birkaç öğrencinin kendi/leri/ni savunmada yetersiz olan öğrenci/leri fiziksel ve/veya psikolojik olarak incitmek amacıyla ve tekrarlı yapılan davranışlar olarak tanımlamaktadır (Olweus, 1993'den aktaran Gini, 2006; Nansel ve diğ., 2001; Rigby, 2000). Zorbalık davranışları fiziksel (tekme atma, tokat vurma, dövme, itme vb. (Austin & Joseph, 1996) sözel (isim takma, alay etme, dalga geçme, sataşma vb.), gruptan dışlama, dedikodu yayma (Crick, Casas ve Nelson, 2002), herhangi bir şeyle tehdit etme (Hawker ve Boulton, 2000), veya eşyalarını izinsiz alma biçiminde görülmektedir (Nansel ve diğ. 2001; Wolke ve diğ., 2000; Woods ve diğ., 2007). Bu tür davranışlar doğrudan ve dolaylı olarak iki grupta ele alınmaktadır. Doğrudan olan fiziksel ve sözel zorbalığı (alay etme, tehdit etme, vb), dolaylı olan ise dedikodu yayma (Crick, Casas ve Nelson, 2002) ve gruptan dışlama davranışlarını içermektedir (Crick ve Grotpeter, 1995). Nansel ve diğerleri (2001)'nin yaptığı zorbalık tanımı, bu türlerin hepsini içermesinin yanı sıra bu davranışlar ile kurbanın hangi özellikleri taşıdığını ortaya koyması açısından önemlidir. Bu tanıma göre zorbalık, kurbanın korkmasına, acı çekmesine neden olan, taraflar arasında güçlerde dengesizliğin olduğu, güçlü çocuğun ondan daha az güçlü olana baskı yaptığı, kurban tarafından gelen kışkırtmanın olmadığı ve aynı çocuklar arasında tekrarlı olarak yapılan fiziksel, sözel ve psikolojik saldırıları kapsamaktadır. Bu tanım aynı zamanda Olweus'a (1999) göre bir eylemin zorbalık olarak tanımlanabilmesi için gerekli olan üç temel ölçütü de içermektedir:

- Kasıtlı olarak zarar verme amacıyla yapılan saldırgan davranışlar,
- Zorba tarafından bu tür eylemlerin tekrarlı olarak yapılması,
- Taraflar arasında güçlerde eşitsizlik olması.

Çeşitli ülkelerde yapılan çalışmalarda, örneğin, Amerika (Bureau of Justice Statistics, 2005), Almanya (Wolke ve diğ., 2001), Finlandiya (Kumpulainen ve Rasanen, 2000) ve Avustralya (Rigby ve Slee, 1991)'da öğrencilerin zorbalıkta herhangi bir şekilde yer alma oranlarının %15-25 arasında değiştiği belirlenmiştir. Diğer yandan New York'taki ortaokullarda öğrenim gören öğrenciler ve bu okullarda görev yapan öğretmenlerin katılımı ile bir araştırma yapan Barone (1995), öğrencilerin %58,8'inin zorbalığa uğradığını rapor etmiştir (aktaran Stockdale ve ark., 2002). Greeff (2004)'in 4-6.sınıf düzeyindeki 360 öğrenciyle yaptığı çalışmadan elde edilen sonuçlar da Barone (1995)'un sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Bu araştırmaya katılan öğrencilerin %56.4'ü eğitim aldıkları bir dönem içinde zorbalığa uğradıklarını bildirmişlerdir.

1.1. Zorbalığı Yapanlar ve Zorbalığa Uğrayanlar (Bullies and Victims)

Zorbalar atılgan ve saldırgan olma eğilimlidirler ve kurbanla duygudaşlık kurmaktan yoksundurlar. Ayrıca çalışmalar zorbaların özsayıgı düzeylerinin ortalama veya ortalamanın üstünde olduğunu göstermektedir (Sourander ve diğ., 2000). Schwartz ve diğerleri (1993) çocuğun erken toplumsallaşmasının onun zorbalık davranışları içerisinde yer alıp almamasında önemli rol oynadığını belirtmektedir (aktaran Demaray ve Malecki, 2003). Araştırmalar şiddet davranışlarının yaşamın daha ilk yıllarında öğrenildiğini ortaya koymaktadır. Çocukluk yıllarında şiddet ile bir şekilde karşılaşan

çocukların toplum karşıtı ve saldırgan davranışları daha sık sergilediklerini söylemek olasıdır (Fagan, 1996; Hawkins ve Catalano, 1992'den aktaran Demaray ve Malecki, 2003). Buna ek olarak Bandura (1973, 1986) okul çevresinin de saldırganlığı başlatan ve/veya besleyen bir etken olduğunu öne sürmüştür. Çocuklar amaçlarına ulaşmak için saldırganlığı bir araç olarak kullanmayı hem ailelerinden hem de akranlarından model alarak öğrenmektedirler (aktaran Demaray ve Malecki, 2003). Bosworth, Espelage ve Simon (1999) ergenliğin ilk yıllarında gözlenen zorbalığın sosyal bağlama ilişkisini inceleyerek bu yaklaşımı sınımaşlardır. Bu araştırmacılara göre aile içindeki yönetim biçimleri, çatışmalar, zayıf bağlar ve diğer çevresel etkenler (örneğin; akran ilişkileri) kişilik özelliklerine çok şey katmaktadır. Alan yazında saldırganlık ve aile faktörü araştırıldığında, zorbalanın, denetim ve model yönünden yoksul ailelerden geldikleri (Farrington, 1991), aile içi şiddete uğradıkları (Thornberry, 1994), ailelerinin saldırgan disiplin tekniklerini kullandığı (Greenbaum, 1988; Loeber ve Dishion, 1984) ve ebeveynlerin problem çözme becerileri yönünden yetersiz oldukları bildirilmiştir (Tolan ve diğ., 1986'dan aktaran Espelage ve Swearer, 2003). Wolke ve diğerleri (2001), çocuğun düşük/alt sosyoekonomik düzeyde olması ile düşük sosyoekonomik düzeyde olmayan çocuğa göre 1.39 kez daha fazla zorbalık yaptığını veya 1,27 kez daha fazla zorbalığa uğradığını belirlemiştir. Ayrıca Bond ve diğerlerinin (2001) yaptığı araştırmada, boşanmış veya ayrılmış ailelerin çocuklarının birlikte yaşayan ailelerin çocuklarına göre 1,5 kez daha fazla zorbalığa uğradığı bildirilmiştir.

Kurbanlar ise sakin ve pasif yapıda, zorbaya göre daha zayıf, çekingen ve iddiasız, yapılan herhangi bir şeye karşı intikam peşinde olmayan kişilerdir (Perry ve diğ., 1988). Zorbaların tekrarlı olarak yaptıkları saldırgan davranışlara karşı kendilerini savunmakta yetersizlerdir. Ayrıca arkadaş edinme konusunda da başarılı değildirler (Nansel ve diğ., 2001). İşte bütün bu etkenler bu kişileri zorbalık için uygun hedefler haline getirmektedir. Kurbanlar pek çok nedenden ötürü bu tür davranışlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenler arasında daha az çekici olmaları (Sweeting ve West, 2001), akademik olarak düşük performans göstermeleri (Sweeting ve West, 2001), fiziksel olarak daha zayıf olmaları (Olweus, 1993b) ve fiziksel engellerinin olması sayılabilir (Lowenstein, 1978'den aktaran Piek ve diğ., 2005). Kurbanlar saldırgan davranışlara etkili olarak karşılık veremezler, mahcupturlar ve sıklıkla zorbalığa maruz kaldığını herhangi bir yetişkine söylemezler veya bunu onlara söylemek için uzun süre beklerler (Marano, 1995). Bunun nedenleri ise, çekinmeleri, zorbaları rapor etmekten korkmaları ve bunları yaparlarsa, ailelerinin onları zorbalığa uğradığı yerlerde (oyun bahçelerinde, okul koridorlarında, okula gidiş-dönüş yolunda) koruyamayacaklarından korkmalarıdır (Garrity ve diğ., 1996). Bu çocuklar zorbalıktan kaçmak için toplumsal ilişkilerden ve okuldan uzaklaşmaya kalkışabilirler. Bazı zorbalık kurbanları da, zorbalığa uğramaktan duydukları acıdan ötürü intihara bile kalkışır (Olweus, 1991'den aktaran Ma, Stewin ve Mah, 2001). Mynard ve Joseph (1997), zorbalığa uğramanın her hangi şekilde olursa olsun kurbanlar üzerinde yıkıcı etkilerinin olduğunu bildirmektedir.

1.2. Cinsiyet ve Zorbalık (Gender and Bullying)

Zorbalıkla ilgili çalışmalarda üzerinde durulan önemli değişkenlerden birisi de cinsiyettir. Araştırmalar her iki cinsin de zorbalık vakalarında yer aldığını ortaya koymaktadır. Bazı araştırma sonuçlarına göre kız ve erkeklerin eşit sıklıkla zorbalığa uğradığı belirlenirken (Boulton ve Smith, 1994; Perry ve diğ., 1998), erkeklerin kızlara göre daha fazla zorbalığa uğradığını gösteren

sonuçlar da bulunmaktadır (Byrne, 1994). Kimi araştırma sonuçlarında erkeklerin kızlara göre daha fazla zorbalık yaptığı belirtilirken (Baldry ve Farrington, 2000; Salmivalli ve Nieminen, 2002); erkeklerin hem daha fazla zorbalık yaptığını hem de daha fazla zorbalığa uğradığını bildiren (Cohn ve Canter, 2003; Nansel ve diğ., 2001) araştırma sonuçları da mevcuttur. Erkekler tarafından yapılan zorbalıkta daha çok fiziksel zorbalık türünün kullanıldığı (Baldry ve Farrington, 2000; Natvig, Albrektsen ve Qvarnstrom, 2001; Sourander ve diğ., 2000; Wolke ve diğ., 2001) kızların ise daha çok incelikli ve ustaca yapılan, güç fark edilen dedikodu yayma, alay etme ve gruptan dışlama gibi örtük olarak nitelendirilen zorbalık türlerini kullandıkları belirtilmektedir (Nansel ve diğ., 2001). Kimi araştırmalarda ise erkeklerin zorbalığın doğrudan yapılan türlerine maruz kaldıklarını, kızların ise zorbalığın gruptan dışlama ve dedikodu yapma gibi dolaylı türlerine uğradıklarını bildirilmiştir (Van der Wal ve diğ., 2003). Her iki cinsin de en sık sözel zorbalığa (sataşma, alay etme ve isim takma) uğradığı, bunu fiziksel zorbalık ve son olarak da başkaları tarafından tehdit edilmenin izlediği belirlenmiştir (Richter ve diğ., 2000; Seals ve Young, 2003).

Salmivalli ve Nieminen (2002)'in Finlandiya'da, 4-6.sınıfa devam eden 1062 öğrenci (530'u kız, 532'si erkek) ile yürüttükleri araştırma sonucunda erkeklerin bütün saldırganlık değişkenlerinde kızlardan anlamlı derecede yüksek puanlar aldıkları belirlenmiştir. Mouttapa ve diğ. (2004) tarafından yapılan benzer bir çalışmada, Güney Kaliforniya'da 6.sınıf düzeyinde 1368 öğrenciyle çalışılmıştır. Bu çalışmada da *erkeklerin (%45.6) kızlardan (%31.9) daha fazla oranda zorbalık yaptığı rapor edilmiştir.* Mynard ve Josep (2000)'in İngiltere'de 11-16 yaşlarındaki 812 öğrenciyle (402 erkek, 410 kız) yaptıkları araştırmada, *öğrencilerin %43'ünün bir okul yılı boyunca en azından bir zorbalık türü ile karşılaştığı ve erkeklerin (ortalama 3.31) kızlardan (ortalama 1.12) daha fazla fiziksel zorbalığa uğradığı ortaya konmuştur.*

Türkiye'de ilköğretim öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada zorbalığa uğrama oranlarında kız ve erkek öğrenciler arasında bir fark gözlenmezken, zorbalık yaptıklarını belirten erkeklerin oranı, kızların yaklaşık iki katı bulunmuştur (Pişkin, 2002). Karaman-Kepenekçi ve Çinkır (2006)'ın lise öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada erkek öğrencilerin kızlardan daha fazla fiziksel zorbalığa, kız öğrencilerin ise erkeklerden daha fazla sözel zorbalığa maruz kaldıkları bulunmuştur.

Bu bulguların yanı sıra Sutton ve diğ. (1999) Londra'da 193 öğrenciyle yaptıkları çalışmada ise *kız ve erkekler arasında zorba veya kurban olma bakımından anlamlı bir fark bulunmadığı belirlenmiştir.*

1.3. Sınıf Düzeyi ve Zorbalık (Grade Level and Bullying)

Batsche ve Knoff (1994) yaş ve sınıf düzeyi arttıkça zorbalığa uğrayan öğrencilerin anlamlı düzeyde azaldığını rapor etmiştir. Olweus (1991b)'un çalışmasında da 2-6.sınıf düzeyindeki öğrencilerin %11,6'sı 7-9.sınıf düzeyindeki öğrencilerin ise %5,4'ü zorbalığa uğradığını rapor etmiştir. Olweus ayrıca kurbanların %50'sine en küçük sınıflarda büyük öğrencilerin, büyük yaştaki çocuklara ise çoğunlukla kendi akranları tarafından zorbalık yapıldığını bildirmiştir. Olweus 1994 yılındaki çalışmasında, 2-6.sınıf düzeyindeki öğrencilerin %16-17'sinin, 7-9.sınıf öğrencilerinin de %9,5'inin zorbalığa uğradığını belirtmiştir. Bir başka ifadeyle 1991 yılındaki verilerle karşılaştırıldığında zorbalığa uğrama oranlarının arttığı görülmektedir. Olweus küçük sınıflardaki öğrencilerin zorbalığa uğrama bakımından en çok risk taşıyan grup olduğunu, bu durumun gruptaki

çocukların fiziksel olarak daha zayıf, incinebilir olmaları ve sosyal becerilerinin yeterli düzeyde olmaması nedeniyle ortaya çıktığını ileri sürmüştür (aktaran Walsh, 2005).

Rigby ve Slee (1991)'nin yaptığı araştırma da Olweus'un sonuçlarını desteklemektedir. Bu çalışmada küçük yaşta çocuklar daha fazla zorbalığa maruz kaldığını, büyükler ise daha az zorbalık vakası yaşadıklarını rapor etmişlerdir. Bu sonuçlar, Boulton ve Underwood (1992), Hoover ve diğerleri (1992), Whitney ve Smith (1993) ve Zindi (1994)'nin sonuçlarıyla da doğrulanmaktadır.

Bir taraftan zorbalığın 1-5. Sınıf düzeyinde artma; 6-8. sınıflarda en üst düzeye çıkma ve 11-12.sınıf seviyesinde ise azalma eğiliminde olduğu ileri sürülürken (Salmivalli, 2002; Seals ve Young, 2003; Selekman ve Vessey, 2004) diğer taraftan Borg (1998) öğrencilerin ilerleyen yaşlarıyla beraber aslında zorbalığın oranlarının azalmayıp sadece biçim değiştirdiğini, saldırgan ve fiziksel zorbalığın yerini daha pasif olan sözel zorbalığın aldığını ve bu şekilde rapor edilen zorbalığın azalmasına neden olduğunu ileri sürmektedir. Bu bulgularla çelişen bir araştırma bulgusu, Demaray ve Malecki (2003) tarafından aktarılmıştır. Araştırmaya katılan 494 6-8.sınıf öğrencisinin (237'si erkek, 257'si kız) %60-75'i geçen bir yılda en azından bir kez zorbalığa uğradığını rapor ettiği bildirilmiştir. Zorbalığa uğradığını bildiren öğrencilerin sınıf düzeyleri karşılaştırıldığında altı ve yedinci sınıflardaki kurban olma oranlarının aynı olduğu ancak zorbalık yapma oranının yedinci sınıflarda daha fazla olduğu bildirilmiştir.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Son yıllarda tüm dünyada hemen hemen her okulda sıklıkla görülen ve akran saldırganlığının bir şekli olan zorbalığa ilişkin ilk çalışmalar, Dan Olweus tarafından 1970'lerde yapılmıştır. Zorbalıkla ilgili araştırma sonuçları incelendiğinde, erken yaşlarda zorbalık yapanların gelecekte suç işleme olasılıklarının yüksek olması ve özellikle de kurbanlar üzerinde kısa ve uzun dönemde olumsuz etkilerinin (Andershed ve diğ., 2001) öngörülmesi nedeniyle zorbalık oranlarının ve sıklığının belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Ülkemizde de son yıllarda büyük bir artış gösteren şiddet olaylarının yanı sıra, okullarda yaşanan zorbalığın can alıcı boyutlara ulaşması bu sorunun önemini ortaya koymaktadır.

Yapılan bu araştırmayla cinsiyet ve sınıf düzeyine göre ilköğretim okullarında zorbalık türleri ve sıklığı, zorbalığı yapanlar, zorbalığın yaşandığı yer/ler ve zorbalığın anlatıldığı kişilerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Cinsiyet ve sınıf düzeyi bakımından zorbalık türleri ve zorbalığa uğrama sıklığı nedir?
- Cinsiyet ve sınıf düzeyine göre zorbalığı yapan/lar kimlerdir?
- Cinsiyet ve sınıf düzeyine göre zorbalığın yaşandığı yerler nerelerdir?
- Cinsiyet ve sınıf düzeyine göre zorbalığın anlatıldığı kişiler kimlerdir?

3. ANALİTİK ÇALIŞMA (ANALYTICAL STUDY)

3.1. Araştırma Grubu (Participants)

Araştırma 2005-2006 öğretim yılında Bursa'daki ilköğretim okullarından tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen bir ilköğretim okulunun I. (4, 5.sınıf) ve II.kademesinde (6, 7, 8.sınıf) öğrenim gören 538 öğrenciyle gerçekleştirilmiştir. Aşağıdaki tabloda katılımcıların dağılımı görülmektedir.

Tablo 1. Araştırma grubu
(Table 1. Research group)

Cinsiyet	I.Kademe		II.Kademe		Genel	
	f	%	f	%	F	%
Kız	188	54.8	105	53.8	293	54.5
Erkek	155	45.2	90	46.2	245	45.5
Toplam	343	100	195	100	538	100

3.2. Veri Toplama Aracı (Instrument)

Bu araştırmada zorbalığa yönelik davranışların sıklığını belirlemeye ilişkin ifadeleri içeren Colorado Okul İklimi Surveyi'nin (Colorado School Climate Survey) (Garritiy ve diğer., 2000) Türkçeleştirilmiş ve sadeleştirilmiş formu kullanılmıştır. Aynı bilgi formu daha önce Kartal ve Bilgin (2007) tarafından "İlköğretim Öğrencilerine Yönelik Bir Zorbalık Karşıtı Program Uygulaması: Okulu Zorbalıktan Arındırma Programı" adlı çalışmada kullanılmış ve zorbalık türlerini içeren altı maddeye ilişkin ön test uygulamasında hesaplanan Cronbach Alfa katsayısı .61 iken son testte bu değer .76 olarak belirlenmiştir. Bilgi formu, öğrenci, öğretmen ve velilerin ifadesiyle zorbalık türleri, zorbalığı yapanların kim(ler) olduğu, kurbanın zorbalığa uğradığı yerler, kurbanın zorbalığı anlattığı kişiler, seyirciye göre zorbalık türleri, seyircinin zorbalığa karşı yaptıkları, öğrencilerin kendilerini güvende hissettiği yerler, öğrencilerin okul iklimi hakkındaki görüşleri ve öğrencilerin zorbalıkla ilgili görüşlerini belirlemeye yönelik ifadelerden oluşmaktadır. Bu çalışmada ise öğrencilerin son bir ay içinde haftada bir kez veya daha fazla, karşılaştıkları zorbalık türleri, zorbalığı yapanların kim(ler) olduğu, zorbalığın yapıldığı yerler ve zorbalığın anlatıldığı kişiler ile ilgili görüşleri araştırılmıştır. Zorbalık türlerine ilişkin her bir maddenin uygulanma sıklığı, "asla (1), haftada bir defadan az (2), haftada bir defa (3), haftada 2-4 defa (4) ve haftada 5 defa veya fazla (5)" olmak üzere beşli Likert tipi derecelendirme ile değerlendirilmiştir. Araştırmaya katılan öğrenciler, zorbalığa ilişkin maddeleri, uygulamadan önceki son bir ayda yaşadıklarına göre yanıtlamışlardır. Bu maddeler "Geçen ay boyunca diğer çocuk/lar bana vurdu veya tekmeledi. Geçen ay boyunca diğer çocuk/lar bana kötü sözler söyledi, alay etti veya isim taktı" şeklinde ifade edilmiştir. Bu davranışlara son bir ay boyunca hiç maruz kalmayan öğrenci/lerin bu maddeye ilişkin yanıtlarını "asla" olarak bildirebilecekleri araştırmacı tarafından belirtilmiştir. Katılımcıların zorbalık türlerini içeren 6 maddeye ilişkin görüşleri için hesaplanan Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı .70 olarak belirlenmiştir.

3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

(Data Collecting and Analyzing of Data)

Bu araştırma genel tarama modeline dayanmaktadır. Uygulama için Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi kanalıyla Bursa İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden araştırma yapma izni alınmıştır. Uygulama, 2005-2006 eğitim-öğretim yılının bahar yarı yılında, öğrencilere sınıflarında araştırmacı tarafından yapılmıştır. Öğrenciler, uygulamanın başında araştırma konusu hakkında bilgilendirilmiştir. Öğrencilerden okul adlarını, sınıf düzeylerini ve cinsiyetlerini yazmaları istenmiştir. Cinsiyet ve sınıf düzeylerinin belirtilmediği yedi form değerlendirmeye alınmamıştır. Verilerin analizinde yüzde, frekans değerleri ve Kay kare testi için Sosyal Bilimler için İstatistik Programı (10.00) kullanılmıştır.

4. BULGULAR (FINDINGS)

Çalışmanın bu bölümünde ilköğretim öğrencilerinin cinsiyet ve sınıf düzeyine göre uğradıkları zorbalık türleri, zorbalığı yapanların kim(ler) olduğu, zorbalığın yapıldığı yerler ve zorbalığın anlatıldığı kişilere yönelik verilerin analizinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

4.1. Cinsiyet ve Sınıf Düzeyine göre İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Uğramalarına İlişkin Bulgular (Findings Related to Victimization among Elementary Students' According to Gender and Grade Level)

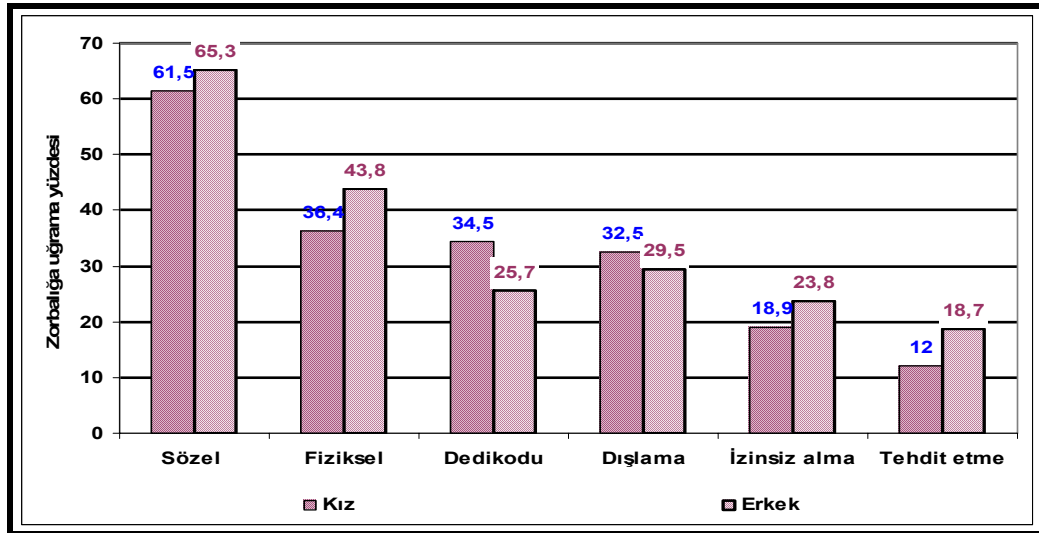
Grafik 1'deki cinsiyete göre zorbalığa uğrama yüzdelerine bakıldığında;

Zorbalık türleri arasında her iki cinste de öğrencilerin yaklaşık olarak 2/3'ünün en sıklıkla sözel zorbalığa uğradığını bildirdiği ve yapılan analizler sonucunda, gruplar arasında sözel zorbalığa uğrama bakımından anlamlı bir farklılık olmadığı ($\chi^2=0.637$; $p>.05$) belirlenmiştir.

Fiziksel zorbalığa uğradığını bildiren erkek öğrenciler (%43,8) ile kız öğrencilerin yüzdesi (%36,4) arasında anlamlı derecede farklılık ($\chi^2=18.936$; $p<.002$) olduğu belirlenmiştir.

Hakkında dedikodu yapıldığını bildiren kız öğrencilerin yüzdesi (%34,5) ile erkek öğrencilerin oranı (%25,7) arasında anlamlı derecede farklılık ($\chi^2=4.055$; $p<.04$) olduğu;

Oyunlarda arkadaşlarının aralarına almadığını veya onlar tarafından dışlandığını bildiren kız öğrencilerin yüzdesinin öğrencilerin yüzdesinden; eşyalarının izinsiz alındığını ve herhangi bir şekilde tehdit edildiğini bildiren erkek öğrencilerin yüzdesinin kız öğrencilerin yüzdesinden yüksek olduğu görülmektedir. Ancak cinsiyete göre bu üç zorbalık türünde gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı (dışlama: $\chi^2=.433$; $p>.05$; izinsiz alma: $\chi^2=1.324$; $p>.05$; tehdit etme: $\chi^2=2.953$; $p>.05$) belirlenmiştir.

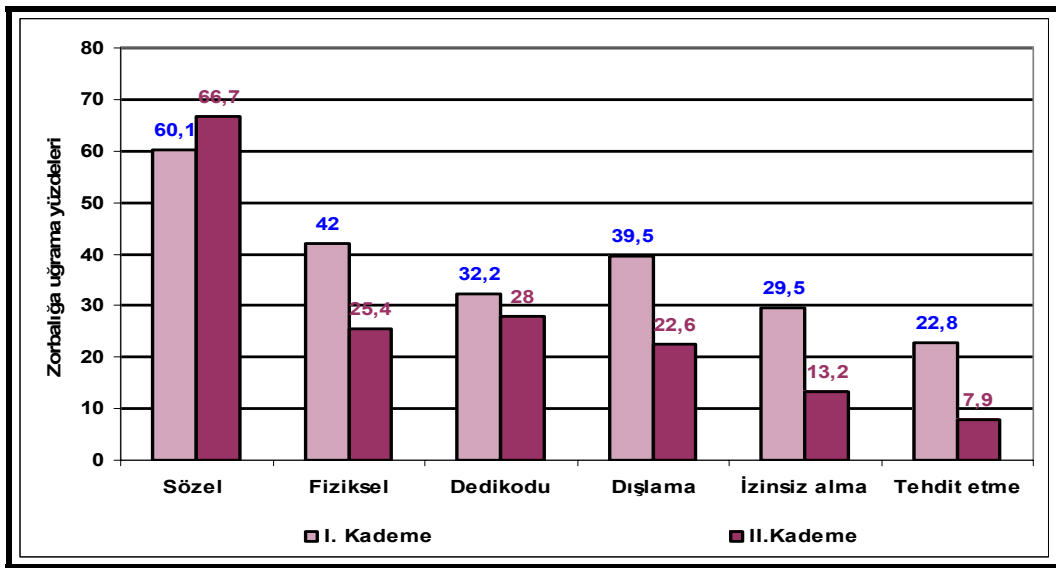
Grafik 1. Cinsiyete göre ilköğretim öğrencilerinin uğradığı zorbalık türleri ve yüzdeleri

(Figure 1. The bullying types and percentages of victimized elementary students' according to gender)

Grafik 2 incelendiğinde, sözel zorbalık türü dışındaki diğer zorbalık türlerinin tamamında ilköğretim I.kademe öğrencilerinin II.kademe öğrencilerinden daha yüksek oranda zorbalığa uğradığını bildirdiği görülmektedir.

Hem I. hem de II.kademe öğrencilerinin en sıklıkla uğradıklarını bildirdiği zorbalık türünün kötü sözler söyleme, isim takma veya alay etme davranışlarını içeren sözel zorbalık olduğu belirlenmiştir.

Yapılan analizler, zorbalığa uğrama bakımından fiziksel ($\chi^2=14.543$; $p<.0001$), gruptan dışlama ($\chi^2=16.328$; $p<.0001$), eşyalarının izinsiz alınması ($\chi^2=23.189$; $p<.0001$) ve tehdit edilme ($\chi^2=30.153$; $p<.001$) türündeki zorbalık davranışlarında I. ve II.kademe öğrencileri arasında anlamlı derecede farklılık olduğunu göstermektedir. Diğer yandan hakkında dedikodu yapıldığını bildiren ilköğretim öğrencilerinin oranlarının birbirine yakın olduğu ve gruplar arasında anlamlı farklılık bulunmadığı ($\chi^2=0.875$; $p>.05$) belirlenmiştir.

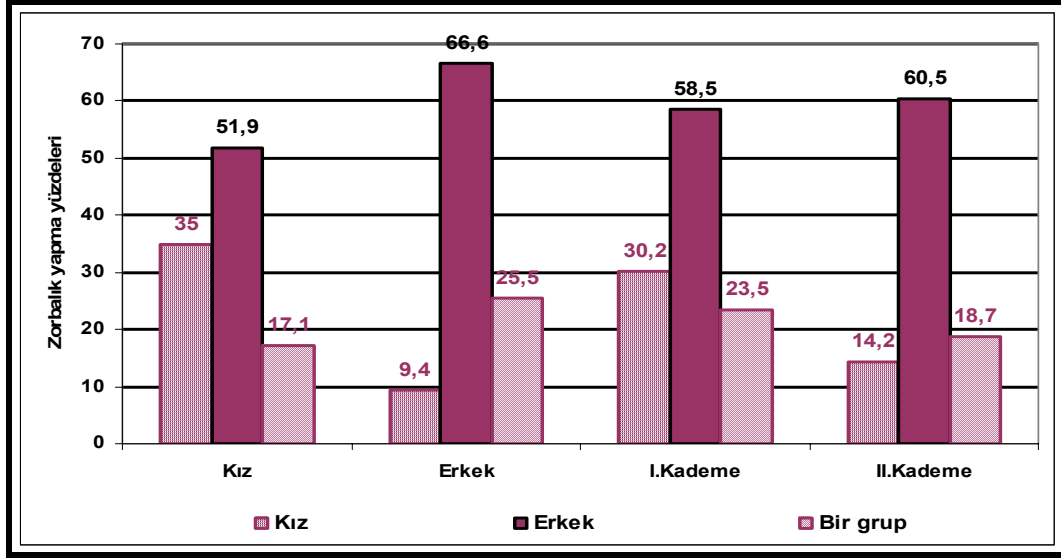
Grafik 2. Sınıf düzeyine göre ilköğretim öğrencilerinin uğradığı zorbalık türleri ve yüzdeleri
(Figure 2. The bullying types and percentages of victimized elementary students' according to grade level)

4.2. Cinsiyet ve Sınıf Düzeyine göre İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalık Yapmasına İlişkin Bulgular (Findings Related to Bullies of Elementary Students According to Gender and Grade Level)

İlköğretim öğrencilerinin zorbalığı yapanlara ilişkin bildirdiği raporların cinsiyet ve sınıf düzeyine göre dağılımı Grafik 3'te gösterilmiştir. Grafik incelendiğinde, hem cinsiyetlerin karşılaştırılması hem de I. ve II.kademeden karşılaştırılmasına göre, her iki durumda da erkek öğrencilerin, hem kız öğrencilerin ve hem de bir grubun yaptığından daha yüksek oranda zorbalık yaptığının rapor edildiği belirlenmiştir.

Zorbalığın bir erkek öğrenci tarafından yapıldığını bildiren I. ve II.kademede erkek öğrencilerin oranları birbirine çok yakın iken; zorbalığın bir kız öğrenci tarafından yapıldığını bildiren kız öğrencilerin yüzdesinin II.kademede I.kademeye göre oldukça azaldığı, zorbalık yapan erkek öğrencilerin yüzdesinin ise arttığı görülmektedir.

Yapılan analizler, cinsiyete göre, hem kız öğrencilerin ($\chi^2=76.953$; $p<.0001$) hem de erkek öğrencilerin ($\chi^2=9.714$; $p<.001$) anlamlı derecede yüksek düzeyde erkek öğrenciler tarafından zorbalığa uğradığı; erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre anlamlı düzeyde ($\chi^2=3.714$; $p<.05$) yüksek oranda bir grup tarafından zorbalığa uğradığını göstermektedir. Bunun yanı sıra sınıf düzeylerine göre, I.kademede zorbalık yapan kız öğrencilerin yüzdesinin II.kademede kız öğrencilere göre anlamlı derecede ($\chi^2=21.012$; $p<.0001$) yüksek olduğu, bununla birlikte sınıf düzeylerine göre bir erkek öğrenci ve bir grup tarafından zorbalık yapma bakımından ise gruplar arasında anlamlı farklılık olmadığı belirlenmiştir.

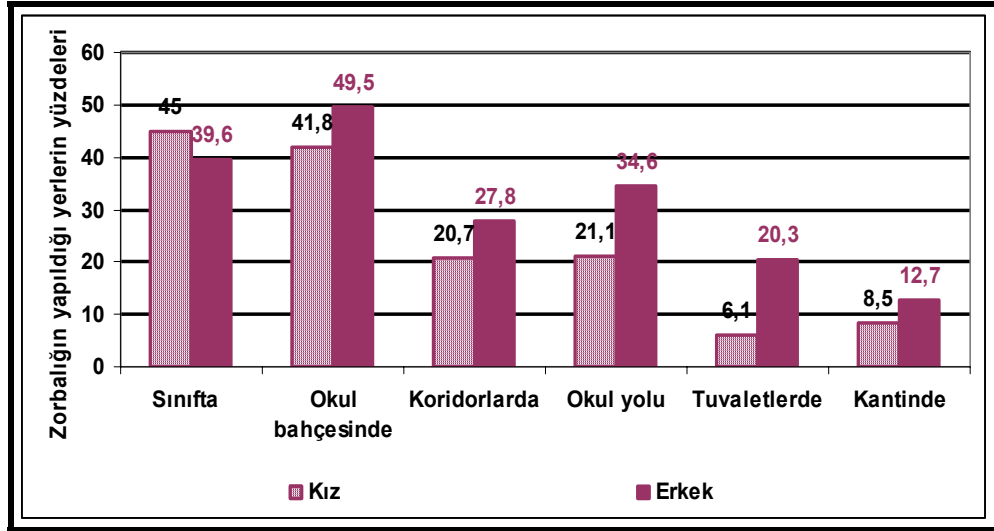

Grafik 3 Cinsiyet ve sınıf düzeyine göre ilköğretim öğrencilerinin zorbalık yapma yüzdeleri

(Figure 3. The percentages of bullies among elementary students' according to gender and grade level)

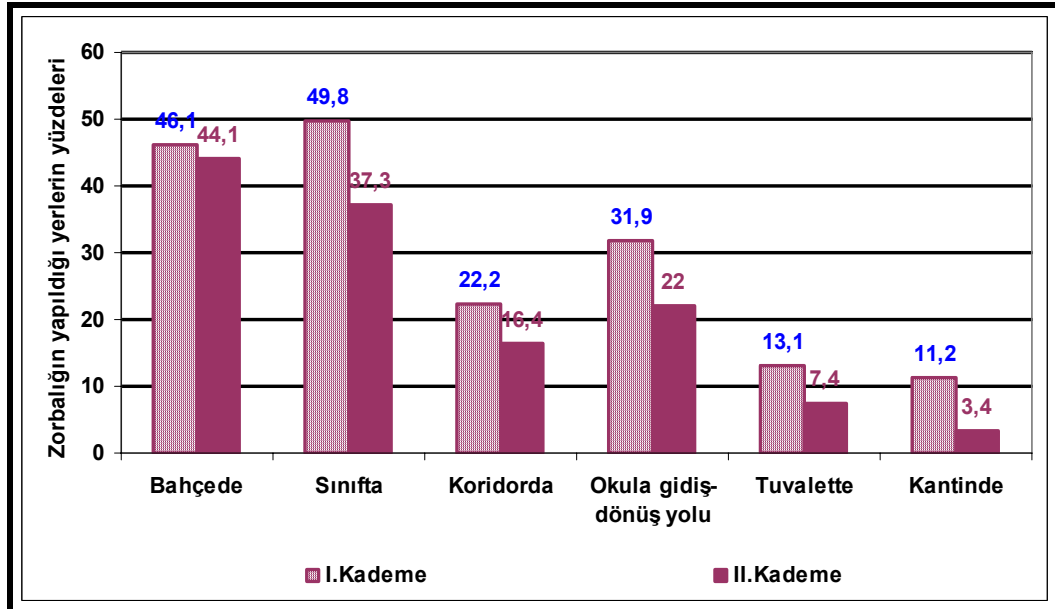
4.3. Cinsiyete ve Sınıf Düzeyine göre İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Uğradığı Yerlere İlişkin Bulgular (Findings Related to Places of Victimization among Elementary Students' According to Gender and Grade Level)

Grafik 4 incelendiğinde, kız öğrencilerin zorbalığa uğradığı yerler arasında en sıklıkla ilk üç sırada sınıf, okul bahçesi ve okula gidiş-dönüş yolunu bildirdiği, erkek öğrencilerin ise ilk sırada okul bahçesi olmak üzere sınıf ve okula gidiş-dönüş yolunu zorbalığa uğradığı yerler arasında bildirdikleri görülmektedir. Bu bulguların yanı sıra zorbalığın yaşandığı yerler arasında tuvaletlerde yaşanan zorbalık sıklığının erkek öğrenciler tarafından kız öğrencilere (%6,1) göre üç kat daha fazla oranda (%20,3) bildirildiği dikkat çekmektedir.

Grafik 4. Cinsiyete göre ilköğretim öğrencilerinin zorbalığa uğradığı yerlerin yüzdeleri
(Figure 4. The percentages of places of victimization among elementary students' according to gender)

İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa uğradığını bildirdiği yerlerin sınıf düzeyine göre dağılımını gösteren Grafik 5 incelendiğinde, I.kademedeki öğrencilerin, zorbalığa uğradıkları yerler arasında ilk üç sırada sınıf, okul bahçesi ve okula gidiş-dönüş yolunu rapor ettikleri, II.kademedeki öğrencilerin ise en sıklıkla okul bahçesi, sınıf ve okula gidiş-dönüş yolunu rapor ettikleri görülmektedir. Ayrıca I.kademe öğrencilerinin bahçe dışındaki alanlarda II.kademe öğrencilerine göre daha yüksek oranlarda zorbalığa uğradığını bildirdiği görülmektedir.

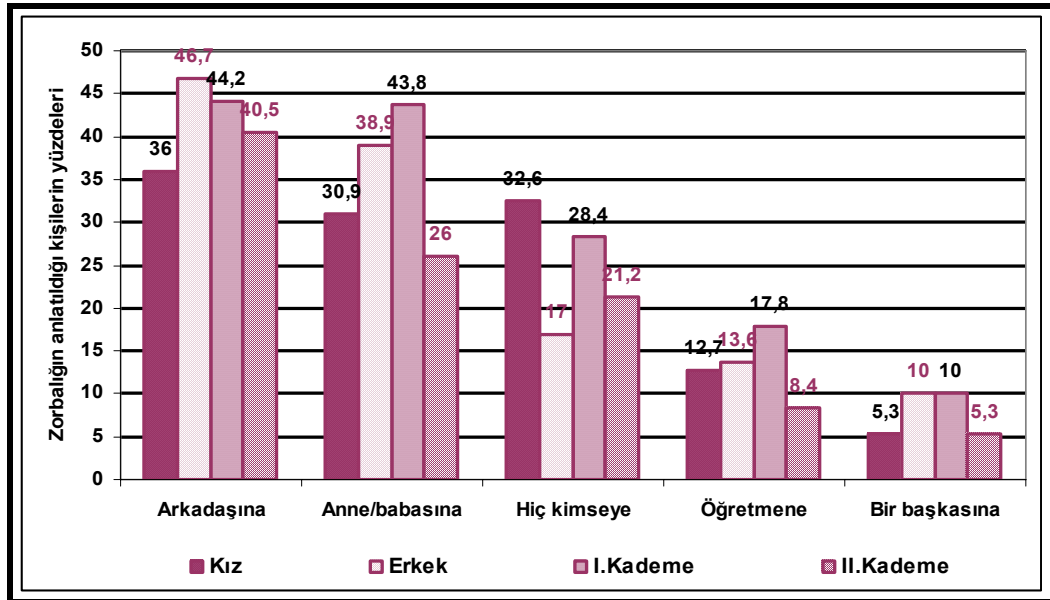

Grafik 5. Sınıf düzeyine göre ilköğretim öğrencilerinin zorbalığa uğradığı yerlerin yüzdeleri
(Figure 5. The percentages of places of victimization among elementary students' according to grade level)

4.4. Cinsiyet ve Sınıf Düzeyine Göre İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığı Anlattığı Kişilere İlişkin Bulgular (Findings Related to Persons who are Talked by Elementary Students' About Bullying According to Gender and Grade Level)

Grafik 6 incelendiğinde, hem kız hem de erkek öğrencilerin zorbalığa uğradığını en sıklıkla bir arkadaşına ve anne-babasına anlattığını, bununla birlikte kız öğrencilerin %30,9'unun erkek öğrencilerin ise %17'sinin zorbalığa uğradığını hiç kimseye anlatmadığını bildirdiği görülmektedir. Ayrıca hem kız (%12,7) hem de erkek öğrencilerin (%13,6) çok azının zorbalığa uğradığını öğretmenine bildirdiği dikkat çekmektedir.

Diğer taraftan sınıf düzeyleri açısından incelendiğinde, hem I. hem de II.kademe öğrencilerinin önemli bir bölümünün zorbalığa uğradığını bir arkadaşına anlattığını bildirdiği görülmektedir. Anne-babasına söyleme bakımından ise kademeler arasında yaklaşık olarak yarı yarıya fark olması dikkat çekmektedir. I.kademe öğrencilerinin %17,8'i, II.kademe öğrencilerinin ise yalnızca %8,4'ü zorbalığa uğradığını öğretmenine anlattığını rapor etmiştir. Sınıf düzeyleri bakımından zorbalığa uğradığını hiç kimseye anlatmadığını bildiren öğrencilerin (%26,4-21,2) oranının birbirine yakın olması dikkat çekmektedir.

Grafik 6 Cinsiyet ve sınıf düzeyine göre ilköğretim öğrencilerinin zorbalığı anlattığı kişilerin yüzdeleri
(Figure 6. The percentages of to persons who are talked by elementary students' about bullying to gender and grade level)

5. TARTIŞMA VE SONUÇ (DISCUSSION AND CONCLUSION)

Zorbalık, okul çağındaki çocuklar arasında her geçen gün artan ve çocukların duygusal ve toplumsal uyumunu etkileyen önemli bir sorundur (Nansel ve diğ., 2001). Koç (2007), okul zorbalığının öncelikle ortaya çıkardığı sonucun, kurbanların okulu güvensiz ve mutsuz bir yer olarak algılamaları olduğunu belirtmektedir.

Araştırmadan elde edilen bulgular genel olarak, öncelikle araştırmaya katılan ilköğretim öğrencileri arasında zorbalığın oldukça ciddi ve yaygın bir sorun olduğuna işaret etmektedir. Bu sonuç Greef (2004) ile Stockdale ve diğerlerinin (2002) araştırma sonuçlarıyla paralel olduğu gibi Nansel ve diğerleri (2001) ile Whitney ve Smith (1993)'in araştırma sonuçlarına göre ise oldukça yüksektir.

İlköğretim öğrencileri arasında yaşanan zorbalık türleri ve sıklıkları açısından, hem kız hem de erkek öğrencilerin büyük çoğunluğunun en sıklıkla sözel zorbalığa uğradığı belirlenmiştir. Nansel ve diğerlerinin (2001) A.B.D.'de devlet ve özel okulların 6-10.sınıflarında öğrenim gören 15686 öğrenciyle yaptıkları araştırmadan elde edilen sonuçlarda da hem kız hem de erkek öğrencilerin en sıklıkla sözel zorbalığa uğradığı belirlenmiştir. Benzer şekilde Fekkes ve diğerleri (2005), Rigby (2000), Seals ve Young (2003) ve Pişkin (2006)'nin yaptığı araştırmalara katılan öğrenciler de en sıklıkla sözel zorbalığa uğradıklarını bildirmişlerdir. Fiziksel zorbalığa uğrama açısından ise erkek öğrenciler ile kız öğrenciler arasında anlamlı düzeyde farklılık olduğu belirlenmiştir. Nansel ve diğerleri (2001), Storch ve diğerleri (2003), Scheithauer ve diğerleri (2006)'nin yaptıkları araştırmalara katılan öğrenciler arasında da erkek öğrencilerin kız öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek oranlarda fiziksel zorbalığa uğradığı rapor edilmiştir. Rigby (2000)'nin 12-16 yaşlarındaki 450 erkek ve 395 erkek öğrenciyle gerçekleştirdiği araştırmada da, erkek öğrencilerin kız öğrencilerden anlamlı düzeyde fazla sıklıkla fiziksel zorbalığa uğradığı bildirilmiştir. Ancak mevcut araştırmada fiziksel zorbalık, öğrencilerin sözel zorbalıktan sonra ikinci sırada en sıklıkla uğradıklarını bildirdiği zorbalık türü olurken Rigby (2000)'nin araştırmasında ise, fiziksel zorbalık %23,7 oranı ile, sözel (isim takma:%48.0; alay etme:%44.3) gruptan dışlama (%30.1) ve tehdit etme (%24,2) türündeki zorbalık davranışlarından sonra en son sırada en az sıklıkla karşılaşılan zorbalık türü olarak rapor edilmiştir. Diğer taraftan haklarında dedikodu yapıldığını bildiren kız öğrencilerin oranının ise erkek öğrencilerin oranından anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Nansel ve diğerleri (2001) ve Houndoumadi ve Pateraki (2001)'nin araştırma sonuçları ile mevcut araştırma sonuçları birbiriyle paraleldir. Bununla birlikte gruba alınmama veya gruptan dışlanma, herhangi bir şeyle tehdit edilme ve eşyalarının izinsiz alınması şeklindeki zorbalık davranışlarında ise kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir.

Zorbalık türleri ve sıklıkları sınıf düzeyi açısından ele alındığında, sözel zorbalık ve eşyalarının izinsiz alınması dışındaki zorbalık türlerinin hepsinde I.kademe öğrencilerinin II.kademe öğrencilerinden anlamlı oranda yüksek düzeyde zorbalığa uğradığı belirlenmiştir. Diğer bir deyişle, sınıf düzeyi arttıkça, ilköğretim öğrencileri arasında zorbalığa uğrama oranının azaldığı belirlenmiştir. Araştırmanın bu bulgusu ile 2007 Okul Suçları ve Güvenliği Göstergeleri (Indicators School Crime and Safety: 2007)'nden elde edilen sonuçlar birbiriyle paraleldir. Bu gösterge raporunda, 2005 yılında 6.sınıfların %37'sinin, 9.sınıfların %28'inin, 12.sınıfların ise %20'sinin zorbalığa uğradığını bildirdiği rapor edilmiştir.

Zorbalığın kimler tarafından yapıldığına ilişkin elde edilen araştırma bulgularına göre, hem cinsiyetlerin hem de sınıf düzeylerinin karşılaştırılması sonucu, erkek öğrencilerin hem kız öğrenciler hem de bir grup tarafından yapılan zorbalıktan anlamlı düzeyde yüksek oranlarda zorbalık yaptığı belirlenmiştir. Cohn ve Canter, (2003), Demaray ve Malecki (2003), Nansel ve diğerleri (2001), Mouttapa ve diğerleri (2004), Salmivalli ve Nieminen (2002)'nin araştırma sonuçları da erkek öğrencilerin kızlara göre daha yüksek oranda zorbalık yaptığının bildirildiğini göstermektedir. Bununla birlikte Bjorkvist ve diğerleri (1992) ile Sutton ve diğerleri (1999)'nin araştırma sonuçlarına göre ise kız ve erkek öğrenciler arasında zorbalık yapma oranları bakımından farklılık bulunmamaktadır. Ayrıca mevcut araştırma sonuçlarına göre, I.kademede zorbalık yapan kız öğrencilerin oranının II.kademede kız öğrencilere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir.

Zorbalığın yapıldığı yerlere ilişkin araştırma bulguları, kız öğrencilere göre ilk sırada sınıfta, erkek öğrencilere göre ise okul bahçesinde yapıldığını bunları okula-gidiş dönüş yolunun izlediğini göstermektedir. Ayrıca erkek öğrencilerin tuvaletler için bildirdiği zorbalık oranlarının kız öğrencilerin bildirdiğinden önemli ölçüde farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu bulguyla ilgili olarak sınıf düzeyleri karşılaştırıldığında I.kademe öğrencilerinin en sıklıkla sınıfları, II.kademenin ise okul bahçesini bildirdiği belirlenmiştir. Erkek öğrenciler ve II.kademe öğrencilerinin ilk sırada bildirdiği okul bahçesi alan yazında da birçok araştırma sonucunda ilk sırada yer almaktadır (Buchanan ve Winzer, 2001; Dake ve diğer., 2003; Egbochuku, 2007; Fekkes ve diğer., 2005; Stockdale ve diğerleri, 2002). Diğer yandan hem kız öğrenciler hem de I.kademe öğrencileri tarafından zorbalıkta ilk sırada bildirilen sınıflar, Pişkin (2006)'in araştırmasına katılan 1150 öğrenci tarafından da ilk sırada bildirilmiştir. Zorbalığın yaşandığı yerler arasında ilk iki sırada sınıflar ve okul bahçesinin yer alması, zorbalığın çoğunlukla okul içindeki alanlarda yaşandığına işaret ettiği gibi, bu alanların daha iyi denetlenmesi gerektiğini de ortaya koymaktadır.

İlköğretim öğrencilerinin, zorbalığa uğradığını anlattığı kişilere ilişkin araştırma bulguları değerlendirildiğinde, hem kız hem de erkek öğrencilerin zorbalığa uğradığını en sıklıkla bir arkadaşına ve anne-babasına anlattığı görülmektedir. Bununla birlikte kız öğrencilerin 1/3'ünün erkek öğrencilerin ise yaklaşık olarak 1/5'inin zorbalığa uğradığını hiç kimseye anlatmadığı belirlenmiştir. Diğer taraftan hem kız (%12,7) hem de erkek öğrencilerin (%13,6) çok azının zorbalığa uğradığını öğretmenine bildirdiği dikkat çekmektedir. Sınıf düzeyleri açısından incelendiğinde ise, anne-babasına söyleme bakımından kademeler arasında yaklaşık olarak yarı yarıya fark olması dikkat çekmektedir. Yine hem I.kademe hem de II.kademe öğrencilerinin yalnızca %8,4-17,8'i zorbalığa uğradığını öğretmenine anlattığını rapor etmiştir. Sınıf düzeyleri bakımından zorbalığa uğradığını hiç kimseye anlatmadığını bildiren öğrenci oranlarının ise birbirine yakın olduğu görülmektedir. Zorbalığın anlatıldığı kişiler bakımından alan yazında ilk sırada aileler yer almakta, öğretmenlere ise oldukça düşük oranlarda zorbalık bildirilmektedir (Wolke ve diğer., 2001). Faulds (2001) 10 yaşındaki 900 öğrencinin %25'inin herhangi bir yetiştikenden yardım almadığını bildirdiğini rapor etmiştir (aktaran Walsh, 2005). Benzer şekilde Suderman ve diğerleri (1996) yaptıkları araştırmada, öğrencilerin büyük çoğunluğunun zorbalığa uğradığını herhangi bir yetiştikine haber vermediği gibi uzun bir süre bu duruma karşı sessiz kaldığını bildirmiştir. Araştırmacılar, zorbalığa uğrayan öğrencilerin hem zorbadan korktuklarından veya çekindiklerinden hem de yetiştikilerin zorbalığın yapıldığı yerlerde (okul bahçesi, koridorlar,

okula gidiş-dönüş yolu) kendilerini zorbaya karşı koruyamayacağını düşündükleri için durumlarını yetişkinlere bildirmediklerini rapor etmişlerdir (aktaran Walsh, 2005). Fontaine (1995) kurbanların 13 yaşından sonra, başkaları tarafından kendilerine gülüneceği, alay edileceği, korkak olarak görülecekleri ve beceriksiz bulunacakları düşüncesiyle, zorbalığa uğradıklarını kimseye söylemediklerini, yardım almak istemediklerini ve bu nedenlerle de kurban sayısında yaşla ters orantılı olarak görülen azalmanın, kurbanın durumu doğru ifade etmemesinden kaynaklandığını ileri sürmektedir (aktaran Torrance, 2000). Alanyazındaki pek çok araştırma sonucu mevcut çalışma sonuçlarını desteklemektedir (Boulton ve Underwood, 1992; Hoover, Oliver ve Hazler, 1992; Rigby ve Slee, 1991; Whitney ve Smith, 1993). Ayrıca Espelage ve Asidao (1999)'nun yaptığı araştırmada ortaokul öğrencilerinin bazıları, zorbalığa karşı okul çalışanlarının yapabileceği çok az şey olduğuna inandıklarını rapor etmişlerdir. Aynı öğrenciler, öğretmenlerinin zorbalığı gördüklerini ancak önemsemediklerini de belirtmişlerdir. Bu sonuçlar, araştırmaya katılan öğrencilerin bir kısmının da zorbalığa uğradığında öğretmenlerinin onları zorbalığa karşı koruyamayacağını düşündüklerine işaret etmektedir. Espelage ve Asidao (1999), öğrencilerin bir zorbalık vakasını öğretmen veya yöneticiye bildirdiği zaman kendini güvende hissetme ihtiyacını da dile getirdiklerini ifade etmişlerdir. Bu güveni kazanmak ve öğrencilere yardım etmek okul personelinin gerçekleştirmesi gereken amaçtır ve böylece öğrenciler zorbalığı okuldaki yetişkinlere daha sık bildirmeye başlayacaklardır.

6. ÖNERİLER (SUGGESTIONS)

Zorbalık ve kurban olma ile ilgili araştırmalar çocukların ilk gelişim yıllarındaki erken uyarı işaretlerini farketmenin önemini vurgulamaktadır. Gelişimin ilk yıllarında toplumsal davranış becerileerinin daha kolay öğretilebileceği yönünde araştırma bulgularıyla da desteklenen yaygın bir inanç mevcuttur. Kuşkusuz böylece okullarda yaşanan zorbalığın azalacağını söylemek mümkündür. Şu halde okul çalışanlarıyla öğrencilerin zorbalıkla ilgili çeşitli algılarını kıyaslamak önemli görünmektedir. Araştırmalar akran raporlarının son derece değerli olduğunu, çünkü zorbalık vakalarının büyük çoğunluğunun öğretmen ortamda yokken gerçekleştiğini ortaya koymaktadır (Crick ve Grotpeter, 1995; Perry, Kusel ve Perry, 1988). Bunun yanısıra öğretmenler yanlış tepkiler verebilirler. Bunun nedeni yeterince denetim yapmayan, yetersiz öğretmenler olarak değerlendirilmek istememeleridir (Perry, Kusel ve Perry, 1988). Bu gerekçelerle öğrencilerin tepkileri, yanlış ifadelerin etkisini en aza indirmekte ve araştırmanın istatistiksel güvenilirliğini arttırmaktadır (Crick ve Grotpeter, 1995; Perry, Kusel ve Perry, 1988).

Haynie ve diğerleri(2001:31) zorbalığın diğerleriyle müzakere etme gibi toplumsal olarak kabul gören yolları kullanmadan amaçlara hemen ulaşmayı sağlayarak yanlış ve ne yazık ki kalıcı bir davranış örüntüsü kazanılmasına neden olduğu sonucuna ulaşmışlardır (aktaran Veenstra ve diğ., 2005). Koç (2007), zorbalık türü davranışların, okulda korku duygusunu arttırdığı ve aynı zamanda öğrenmeyi engelleyen fiziksel değişimlere neden olabildiği için eğitimcilerin zorbalığın okul kültürüne ve öğrencilerin akademik başarılarına olan etkilerini etkin bir biçimde ele almaları, okul zorbalığını önlemeye ve durdurmaya yönelik programları aile, okul ve toplumsal yaşamda zamanında geliştirmeleri ve uygulamaları gerektiğini bildirmektedir. Weinhold (1998:2) okulların şiddet kültürünü örtülü biçimde oluşturan ve besleyen çok verimli bir toprak olduğunu söylemiştir. Eğer bu kültüre bir son verilecekse öğretmenler zorbalığın nerede ve ne zaman

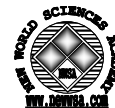
başladığını kavramalı, kurban ve zorbaların özelliklerini bilmeli ve böylece sorunun üzerine gitmelidirler (aktaran Walsh, 2005:28).

KAYNAKLAR (REFERENCES)

- Andershed, H., Kerr, M., and Stattin, H., (2001). Bullying in school and violence on the streets: Are the same people involved ? *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 2(1), pp::31-39.
- Andreou, E., (2000). Bully/victim problems and their association with Psychological 8 to 12 year old Greek school children. *Aggressive Behavior*, 26, pp:49-56.
- Baldry, A.C. & Farrington, D.P. (2000). Bullies and delinquents: Personal characteristics and parenting styles. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 10, pp:17-31.
- Banks, R., (1997). *Bullying in Schools*. ERIC Digests. [Online]: Retrieved on 01-October-2006, at URL:<http://www.ericdigests.org>.
- Batsche, G.M. and Knoff, H.M., (1994). Bullies and their victims: Understanding a pervasive problem in the schools. *School Psychology Review*, 23, pp:165-175.
- Bidwell, N.M., (1997). The nature and prevalence of bullying in elementary Schools SSTA Research Centre Report.
- Björqvist, K., Lagerspetz, K.M.J., and Kaukiainen, A., (1992). Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends regarding direct and indirect aggression. *Aggressive Behavior*, 18, pp:117-127.
- Blazer, C., (2005). *Literature review on bullying*. [Online]: Retrieved on 16-September-2006, at URL:<http://drs.dadeschools.net/Reports/Bullying.pdf>
- Bond, L., Carlin, J.B., Thomas, L., Rubin, K., and Patton, G., (2001). Does bullying cause emotional problems? A prospective study of young teenagers. *British Medical Journal*, 323, pp:480-484.
- Borg, M.G., (1998). The emotional reactions of school bullies and their victims. *Educational Psychology*, 18, pp:433-435.
- Bosworth, K., Espelage, D., and Simon, T., (1999). Factors associated with bullying behavior among early adolescents. *Journal of Early Adolescence*, 19, pp:341-362.
- Boulton, M.J. and Smith, P.K., (1994). Bully/victim problems in middle-school children: Stability, self-perceptions and peer acceptance. *British Journal of Developmental Psychology*, 12, pp:315-329.
- Boulton, J.J., & Underwood, K. (1992). Bully/victim problems among middle school children. *British Journal of Education Psychology*, 62, pp:73-87.
- Buchanan, P. and Winzer, M., (2001). Bullying in schools: Children's voices. *International Journal of Special Education*, 16(1), pp:67-79.
- Bureau of Justice Statistics. (2005). Indicators of School crime and safety: 2005. [Online]: Retrieved on 02-May-2006, at URL: <http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/pub/pdf/iscs05ind.pdf>.
- Byrne, B.J., (1994). Bullies and victims in a school setting with reference to some Dublin schools. *Irish Journal of Psychology*, 15, pp:574-586.
- Callaghan, S., & Joseph, S. (1995). Self-concept and peer victimization among school children. *Personality and Individual Differences*, 18, pp:161-163.

- Cohn, A. and Canter, (2003). Bullying: Facts for schools and parents. National Association of School Psychologists. Retrieved from: <http://www.nasppcenter.org>.
- Crick, N.R., Casas, J.F., and Nelson, D.A., (2002). Towards a more comprehensive understanding of peer maltreatment: Studies of relational victimization. *Current Directions in Psychological Science*, 11, pp:98-101.
- Crick, N.R. and Grotpeter, J., (1995). Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment. *Child Development*, 66, pp:710-722.
- Dake, J.A., Price, J.H., Telljohann, S.K., and Funk, J.B., (2003). Teacher perceptions and practices regarding school bullying prevention. *Journal of School Health*, 73(9), 347-355.
- Demaray, M.K. and Malecki, C.K., (2003). Perceptions of the frequency and importance of social support by students classified as victims, bullies and bully/victims in an urban middle school. *School Psychology Review*, 32, pp:471-490.
- Egbochuku, E.O., (2007). Bullying in Nigerian schools: Prevalence study and implications for counseling. *Journal of Social Sciences*, 14(1):65-71. [Online]: Retrieved on 26-December-2007, at URL:<http://www.krepublishers.com/02-Journals/JSS/JSS-14-0-000-Web/JSS-14-0-000-000-2007-Contents/JSS-14-0-000-000-2007-Contents.htm>
- Espelage, D.L. and Asidao, C.S., (1999). Conversations with middle school students about bullying and victimization: Should we be concerned? *Journal of Emotional Abuse*, 2, 49-62.
- Espelage, D.L., Bosworth, K., and Simon, T.R., (2001). Short-term stability and prospective correlates of bullying in middle school students : An examination of potential demographic, psychosocial and environmental influences. *Violence and Victims*, 16, pp:411-426.
- Espelage, D.L. and Swearer, S.M., (2003). Research on school bullying and victimization: What have we learned and where do we go from here? *School Psychology Review*, 32(3), pp:365-383.
- Fekkes, M., Pijpers, F.I.M., and Verloove-Vanhorick, S.P., (2005). Bullying: who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior. *Health Education Research Theory & Practice*, 20(1), pp:81-91.
- Garrity, C., Jens, K., Porter, W., Sager, N., and Short-Camilli, C., (2000). Bully-proofing your school: A Comprehensive Approach for Elementary School. Chapter Three: *Colorado School Climate Survey, Elementary School Student Report*, p.55-61. (2nd Edi.) Longmont, CO: Sopris West.
- Garrity, C., Jens, K., Porter, W., Sager, N., and Short-Camilli, C., (1996). Bully-proofing your school: a comprehensive approach. *National School Safety Center News Journal*, pp:20-23.
- Gini, G. (2006). Bullying as a social process: The role of group Membership in students' perception of inter-group aggression at school. *Journal of School Psychology*, 44, pp:51-65.
- Greeff, P., (2004). The nature and prevalence of bullying during the intermediate school phase. Thesis of Master, Supervisor: Dr.A.A.Grobler, Faculty of Humanities, Department of Psychology, at the University of the Free State, Bloemfontein. [Online]: Retrieved on 04-June-2006, at URL: <http://etd.uovs.ac.za/ETD-db//theses/available/etd-09292005154532/unrestricted/GREEFFP.pdf>
- Hawker, D.S.J. and Boulton, M.J. (2000). Twenty years research on peer victimization and psychosocial maladjustment: A meta-

- analytic review of cross-sectional studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41, pp:441-455.
- Hoover, J. H., Oliver, R., and Hazler, R.J., (1992). Bullying: Perceptions of adolescent victims in the Midwestern USA. *School Psychology International*, 13, pp:516-523.
 - Houndoumadi, A. and Pateraki, L., (2001). Bullying and bullies in Greek elementary schools: Pupils' attitudes and teachers'/parents' awareness'. *Educational Review*, 53, 19-27.
 - Indicators of school crime and safety: 2007. <http://nces.ed.gov/programs/crimeindicators/crimeindicators2007/index.asp>
 - Kartal, H. and Bilgin, A., (2007). İlköğretim öğrencilerine yönelik bir zorbalık karşıtı program uygulaması: Okulu zorbalıktan arındırma programı. *Eğitimde Kuram ve Uygulama Dergisi*, 3(2), pp:207-227.
 - Karaman-Kepenekci, Y.K. and Çinkır, Ş. (2006). Bullying among Turkish high school students. *Child Abuse and Neglect*, 30, pp:193-204.
 - Koç, Z., (2007). Çocuklar ve ergenlerde okul zorbalığının toplumsal nedenleri. *İlköğretmen Eğitimci Dergisi*, 12:32-37.
 - Kumpulainen, K. and Rasanen, E., (2000). Children involved in bullying at elementary school age: Their psychiatric symptoms and deviance in adolescence. An epidemiological sample. *Child Abuse & Neglect*, 24(12), pp:1567-1577.
 - Ma, X., Stevin, L.L., & Mah, D.L. (2001). Bullying in school: nature, effects, and remedies. (Electronic version) *Research Papers in Education*, 16(3), pp:247-270.
 - Marano, H.E., (1995). Big. Bad. Bully-includes related article on dealing with bullies-Cover Story. *Psychology Today*.
 - September/October, 51-57. [Online]: Retrieved on 14-March-2006, at URL: <http://www.findarticles.com>
 - Mouttapa, M., Valente, T., Gallaher, P., Rohrbach, L.A., and Unger, J.B., (2004). Social network predictors of bullying and victimization. *Adolescence*, 39, pp:315-336.
 - Mynard, H., & Joseph, S. (1997). Bully/victim problems and their associations with Eysenck's personality dimensions in 8 to 13 year-olds. *British Journal of Educational Psychology*, 67, pp:51-54.
 - Mynard, H. and Joseph, S., (2000). Development of the multidimensional peer-victimization scale. *Aggressive Behavior*, 26(2), pp:169-178.
 - Nansel, T.R., Overpeck, M., Pilla, R.S., Ruan, W.J., Simons-Morton, B. and Scheidt, P., (2001). Bullying behaviors among US youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. *Journal of the American Medical Association*, 285, pp:2094-2100.
 - Natvig, G.K., Albrektsen, G., and Qvarnstrom, U., (2001). School-related stress experience as a risk factor of bullying behavior. *Journal of Youth Adolescence*, 30, pp:561-575.
 - Olweus, D., (1999). The nature of school bullying: a cross-national perspective In: Smith, P.K., Morita, Y., Junger-Tas, J., Olweus, D., Catalano, R. & P. Slee, Editors, Routledge, London, pp:28-48.
 - Pişkin, M., (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler Ve alınabilecek önlemler. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*. 2, pp:531-562.

- Pişkin, M., (2006). Akran zorbalığı olgusunun ilköğretim öğrencileri arasındaki yaygınlığının incelenmesi. I. Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Sempozyumu, 28-31 Mart 2006, İstanbul.
- Perry, D.G., Kusel, S.J., and Perry, L. (1988). Victims of peer aggression. *Developmental Psychology*, 24, pp:807-814.
- Piek, J.P., Barrett, N.C., Allen, L.S.R., Jones, A., and Louise, M., (2005). The relationship between bullying and self-worth in children with movement coordination problems. *British Journal of Educational Psychology*, 75, pp:453-463.
- Richter, L., Palmarty, I., and De Wet, T, (2000). The transmission of violence in schools: Birth to ten children's experiences of bullying. *Urban Health & Development Bulletin*, 3, pp:19-22.
- Rigby, K., (2000). Effects of peer victimization in schools and perceived social support on adolescent well-being. *Journal of Adolescence*, 23, pp:57-68.
- Rigby, K. and Slee, P.T. (1991). Bullying among Australian school-children: Reported behavior and attitudes toward victims. *Journal of Social Psychology*, 131, pp:615-627.
- Salmivalli, C., (2002). Is there an age decline in the victimization by peers at school? *Educational Research*, 44(3), pp:269-277.
- Salmivalli, C. and Nieminen, E., (2002). Proactive and reactive aggression among school bullies, victims and bully-victims. *Aggressive Behavior*, 28, pp:30-44.
- Scheithauer, H. Hayer, T. Petermann, F., & Jugert, G. (2006). Physical, verbal, and relational forms of bullying among German students: age trends, gender differences, and correlates. *Aggressive Behavior*, 32(3), pp:261-275.
- Seals, D. and Young, J., (2003). Bullying and victimization: Prevalance and relationship to gender, grade level, ethnicity, self-esteem and depression. *Adolescence*, 38, pp:735-747.
- Selekman, J. and Vessey, J.A., (2004). Bullying: It isn't what it used to be. *Pediatric Nursing*, 30(3), pp:246-249.
- Smith, P.K. and Brain, P.F., (2000). Bullying in schools: Lessons from two decades of research. *Aggressive Behavior*, 26(1), pp:1-9.
- Smith, P.K. and Shu, S., (2000). What good school can do about bullying: findings from a survey in English schools after a decade of research and action. *Childhood*, 7(2), 93-212.
- Sourander, A., Helstela, L., Heleniurs, H., and Piha, J., (2000). Persistence of bullying from childhood to adolescence - a longitudinal 8 year follow-up study. *Child Abuse & Neglect*, 24, pp:873-881.
- Storch, E.A., Brassard, M.R., and Masia-Warner, C.L., (2003). The relationship of peer victimization to social anxiety and loneliness in adolescence. *Child Study Journal*, 33, pp:1-18.
- Stockdale, M.S., Hangaduambo, S. Duys, D., Larson, K., and Sarvela, P.D., (2002). Rural elementary students', parents' and teachers' perceptions of bullying. *American Journal of Health Behavior*, 26(4), pp:266-277.
- Sutton, J., Smith, P.K., and Swettenham, J., (1999). Social cognition and bullying : Social inadequacy or skilled manipulation ? *British Journal of Developmental Psychology*, 17(3), pp:435-450.

- Sweeting, H. and West, P., (2001). Being different: Correlates of the experiences of teasing and bullying at age 11. *Research Papers in Education*, 16, pp:225-246.
- Van der Wal, M.F., de Wit, C.A.M., and Hirasing, R.A., (2003). Psychosocial health among young victims and offenders of direct and indirect bullying. *Pediatrics*, 111(6), pp:1312-1317.
- Whitney, I. and Smith, P.K., (1993). A survey of the nature and extent of bullying in junior/middle and secondary schools. *Educational Research*, 35, pp:3-25.
- Wolke, D., Woods, S., Bloomfield, L., and Karstadt, L., (2000). The association between direct and relational bullying and behaviour problems among primary school children, *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 41(8), pp:989-1002.
- Wolke, D., Woods, S., Stanford, K., and Schulz, H., (2001). Bullying and victimization of primary school children in England and Germany: Prevalence and school factors. *British Journal of Psychology*, 92, pp:673-696.
- Woods, S., Hall, L., Dautenhahn, K., and Wolke, D., (2007). Implications of gender differences for the development of animated characters for the study of bullying behavior. *Computers in Human Behavior*, 23(1), pp:770-786.